Vénus-szobor régiségtárunkban.

Az elmúlt deczember hó 23-án volt nyolcz éve annak, hogy gyűjteményünk római kori csoportjába bekebeleztük azt a bronzból készült, császárkori Vénus-szobrot, melynek mellékelten képét adjuk, s részletesebb ismertetését is megkísértjük.[1] Elég későre, — mondhatná valaki. Igaz; de a késedelemnek oka van. Részletes ismertetésével u. i. vártunk arra az időre, mikor ez a mi szándékunk szerint való módon történhetik meg, azaz be akartuk várni, midőn a megfelelő irodalmi és egyéb eszközök állanak rendelkezésünkre. Fájdalom ez az idő a mai napig sem jött el. Még fájdalmasabb, hogy a közel jövőben sincs kilátásunk reá. Minthogy pedig gyűjteményünk római csoportjában az utolsó tíz évi gyarapodásnak körülbelül legszebb darabja, hadd ismerjék meg közelebbről az érdeklődők. A mennyire túlságosan szerény eszközeink megengedik, igyekezünk részletes képet adni róla.

Eladójának, egy helybeli pénzügyi tisztviselőnek, bemondása szerint Tordán a Híd-utczában lelték, 1893-ban, az utcza felbontása alkalmával. Magassága diadémával együtt 28 cm., a nélkül 20·2 cm. Kétségtelenül Aphroditet ábrázolja. A test súlya teljesen a ballábon nyugszik, míg az oldalt tett és hátra húzott jobb lábbal csak gyöngén támaszkodik. Fejét enyhén jobbra fordítva előre hajtja. Egész tartásában nyugalom van.

Jobb karja elveszett; a másik is leesett, de megvan, s rövid időre, mint pl. a fényképezés tartamára fel is illeszthető. A beillesztés helyének elfedésére igen alkalmas az éppen oda mintázott karperecz. Azonban a lejáró rész töve töredezett, s ezért nem is illeszthető vissza pontosan. E miatt a balkéz a fényképen sincs épen abban a helyzetben, mint eredetileg volt. Nagyjában azonban mégis megfelel annak, s egy pillanatig sem hagy kétségben arról, hogy fügefalevél szerepét tölti be. És ezzel elősegíti, hogy az elveszett kar állását is meghatározhassuk. A mi nem olyan könnyű, mint első tekintetre gondoltuk.

Kiindulási pontúl mindenesetre a balkéz tartása szolgál. De nem kielégítően, mert olyan Aphrodite-szobrunk, melynél az egyik kéznek a fentebb említett szerep jút, nem egy van, hanem sok. Ha csak a ruhátlan szobrokat vesszük is, jelentékeny a számuk. Egyedül a nápolyi Museo Borbonicoból egy egész sorozatot mutat be Reinach reper-

---

[1] Leltári száma I. 475. V. ö. a gyűjteményünk 1900. évi gyarapodásáról szóló igazgatói jelentéssel, *Erdélyi Múzeum* 1901. évi folyam 301—2. lap.

toriuma.[1] De ilyen még a híres Medici-féle Vénus Firenzében, hogy a kapitoliumi és vatikáni múzeumok, s a Torlonia-gyűjtemény darabjain kívül mást névszerint ne is említsünk.[2] Mindeniknek egyik keze a fügefalevél már említett szerepét játsza és pedig természetesen az a kéz, mely a test egész súlyát tartó láb felől van. Másik kezükkel rendesen keblüket takarják el, vagy a mellettük levő oszlopra, edényre stb. támaszkodnak.

Minthogy szobrunk mellett semmi olyan nincs, a mire a jobb kezet támasztani lehetne, s nem is volt, — természetes, hogy ez a kiegészítési mód magától kiesik a számításból. De nem volna meglepő, ha a másik kiegészítést ajánlanók, t. i. azt, hogy a jobb kéz a bal keblet takarja el, de olyan módon, hogy könyökben megtörve a jobb keblet is elfedi részben. Kivált ha kissé magasabban állónak vesszük a szobrot úgy, hogy a szemlélő tekintete hegyes szög alatt éri a test felső részét. Ez ellen a kiegészítés ellen nem lehetne még az egyensúly nevében sem kifogást emelni. Mert igaz ugyan, hogy ilyen kiegészítés esetén a jobb könyök kissé kívül esnék azon a vonalon, mely a bal kéz vonalának megfelelő — már pedig ez mindenesetre számításba jöhet, mikor a test egész súlya az ellenkező lábon nyugszik — de tekintettel a testtartás nyugodtságára, nem volna aggasztó, zavaró a szemlélőre nézve. Egészen más oka van tehát annak, ha a kiegészítésnél az említett szobrok egy harmadik tipusát fogadjuk el követendő például. Azt, a melyik kevesebb példával képviselt ugyan, de a mi szobrunk fejtartása mellett sokkal valószínűbb. A jobb oldal felé kissé előrehajtott fej, az arcz nyugodt, szemlélődő kifejezése mellett valószínű, hogy az istennő jobb kezében valamit tartott, s egész lényét annak szemlélése foglalta le. Sőt egy kis jóakarattal és képzelő erővel, szája szélén a halvány mosolyt is felfedezhetjük: az szokott ilyen csöndesen, lehelletszerűen mosolyogni, a ki gondolataival megelégedett.

Az elébb emltíett két tipus darabjai mind a fürdéshez készülődő istennőt ábrázolják. A mellettük levő ruha, stb. kétségtelenné teszik ezt. A nem egyszer ott látható Amor csak még bizonyosabbá tesz arról, a mit nála nélkül is tudtunk, hogy csakugyan a szerelem istennőjével van dolgunk. Az istennő néha az előtte levő vizet nézegeti, ámbár ez sem egészen bizonyos: a melyeknél így magyarázzák a helyzetet, a szem kissé messz bb tekint, mint a hogy az előtte levő medencze megkivánná. Többször — mondhatjuk általában — azonban fejét feltartva, izgatottan néz széjjel, hogy nem lepi-e meg avatatlan szem? Szemléletükön az ember szinte látja a test ideges mozgását a félelem miatt, valamint az sem marad titok, hogy az az istennő tudja, hogy lehet félnie. Természetes tehát, ha bájait, a mennyire lehet eltakarja. De a mi istennőnk egészen más. Bal kezével ugyan ez is szemérmes mozdulatot tesz, de mozdulata teljesen önkénytelen, öntudatlan. Meglepetéstől nem kell tartania, s így teljesen a nyugodt szemlélődésnek és ezzel kapcsolatos gondolatainak adhatja át magát. Ezeket a gondolatokat pedig az a tárgy kelti benne, melyet jobb kezében tart.

---

[1] *S. Reinach*, Répertoire de la statuaire etc. Paris, 1897. I. köt. pl. 606. A—B., 617.
[2] *Reinach*, i. m. I. köt. pl. 612, 621—27.

Ez a tárgy azonban, fájdalom, a kézzel együtt elveszett, s így csak találgathatjuk, hogy mi volt. Először természetesen tükörre gondolunk. Helytelenül, mert az a legkevésbé valószínű. Alábbi fejtegetéseink során kitűnik, hogy ez a szobor nem eredeti konczepczió, hanem kisebbített mása egy legalább életnagyságú és valamelyes talapzatra szánt szobornak. Ilyennek kezébe pedig nem való a tükör. Megvan az a veszélye, hogy a tükör az arczot eltakarja a szemlélő elől. Már pedig még egy Aphroditenek sem ambicziója az, hogy szép arczát ne lássák, annál kevésbé a művésznek. Ez a kiegészítési mód tehát elesnék.

Marad még mindig három, t. i. hogy: *almát, kagylót,* vagy *valami* (olajas) *edénykét* adjunk a kezébe. Itt azonban már meg kell állanunk az okoskodásban, mert mindenik lehetséges. Egyedül az nem, a mire pedig szintén van példa, hogy t. i. galambot tartson a kezében. Az ehhez szükséges kéztartás, nem felelne meg a másik kéz tartásának, t. i. ezt a kezét szintén egészen le kellene eresztenie, s ez veszélyeztetné a művészi hatást azzal, hogy a két kéz tartását nagyon egyhangúvá teszi. Mi tehát megmaradunk az előbbi kiegészítés mellett. A testtartás megállapítása után tovább mehetünk egy lépéssel, hogy a testet részleteiben is megismerjük.

Az idomokat teltség és lágyság jellemzik, de még mindig a jó ízlés határain belül. Midössze a természetességre való törekvés tűnik ki ebből. Kivált a hát nagyon naturalisztikus, de ugyanezzel a jellemvonással találkozunk, ha a keblet, csípőt, czombot vesszük alaposabb szemlélet alá, avagy a vállak kiképzését nézzük. A keblek tömöttek, izlésesen felkapottak; kecsességüket csak fokozza a környezet szabályos mélyedése és domborodása. A csípő vonala élénken emlékeztet a IV. század legjobb monumentalis görög szobraira. A lábfejeknél is látható a naturalisztikus jellemvonás, a mely pl. a jobb láb kis újját még kissé el is nyomorítja: olyan sajátság, mely idealis felfogás mellett nem volna hangsúlyozandó. Általában a lábszárokat és lábfejeket a fénykép sokkal vaskosabbaknak tünteti fel, mint a milyenek azok a valóságban. A lábfejnek a kis és nagy lábújjak tövénél mért szélessége megfelel a saroktól a kis lábújjig mért hosszúságnak, s ez körülbelül annyi, mint a két sarok távolsága. A lábfejnek a saroktól a nagy lábújjig mért hossza pedig nagyjában egyezik a két nagy lábújj távolságával. Csak valamicskével, egy-két mm.-rel nagyobb a távolság.

Az egész test arányait nézve, említettük, hogy magassága a diadémával együtt 28 cm., a nélkül 26·2 cm. Ebből 15·7 cm. esik a köldöktől a talpig való részre, míg 10·5 cm. az ezen felül (a diadéma alsó széléig) valóra marad.

Ez az arány nem felel meg a Zeising-féle aranymetszési aránynak.[1] Annál kevésbé felel meg akkor, ha a felső testhez még a diadéma magasságát is hozzá vesszük. Kitettük tehát mind a két — t. i. a diadémával és a nélkül való — méretet. Meggyőződésünk az, hogy

---

[1] V. ö. *Förster,* dr. Ernst, Vorschule der Kunstgeschichte, Leipzig, 1862; 134. s köv. lapok. *Riegel,* Hermann: Die bildenden Künste, Frankfurt a/M. 1895. 72. s köv., 132. s köv. lapok.

szobrunk nem önálló konczepczió, s készítője előtt egy ennél sokkal kiválóbb alkotás állott, már akár eredetiben, akár másolatban. Ezen pedig nem volt diadéma, hanem az szobrunk készítőjének hozzáadása. Ha előbbi, a méreteken alapuló bizonyítékunk nem volna is, erre a feltevésre kellene jútnunk, látván azt, hogy pl. a diadéma szalagjai milyen mereven esnek a vállra. Bizony az a diadéma elnyomja az arczot, szalagjai pedig sehogy sem akarnak zavartalan harmoniába olvadni az egészszel. De mégha ez a megfigyelésünk téves volna is, egy másik tény még nyomósabban szól a mellett, hogy a diadéma nem volt meg azon a példán, melyről a mester dolgozott.

Ez a tény pedig a következő. Említettük már, hogy az alsó és felső test aránya, — sem diadémával, sem a nélkül — meg nem felel a Zeising-féle elméletnek. De ha diadéma nélkül vesszük ezeket az arányokat, s nem feledjük, hogy női testtel van dolgunk, melynél a metszési vonalnak már az elmélet szerint is valamivel fentebb kell esnie: — olyan arányszámokat találunk, melyek miliméternyi pontossággal egyeznek a knidosi Aphrodite arányaival.[1] Ez pedig annál fontosabb, mert a testrészek további részletezésnél szintén egyező arányokat mutatnak. Ezek az arányok pedig nemcsak a két szobornál egyezők, hanem már a Zeising-féle elméletnek is megfelelnek. A felső test méretei szobrunknál a következők: köldöktől állig 6·5 cm., onnan a diadéma aljáig 4 cm.; az alsó testéi pedig: köldöktől a térdkalácsig 9·7 cm., ettől a talpig 6 cm.[2] De csak akkor kapjuk ezt az utóbbi méretet, ha a térdkalács középső részéig mérjük a köldöktől való távolságot, míg ha annak aljáig vesszük a mértéket, a pontos aránytól némi eltérést találunk. Azt az eltérést, hogy az alsó lábszárak nehány miliméterrel rövidebbek, mint kellene lenniök. Azonban ez sem a véletlen dolga, s nem is példátlan jelenség. Magyarázatát Furtwängler Adolf adta meg, az Athena Lemnia egyik másolatánál tett hasonló megfigyelésével kapcsolatosan.[3] Magyarázata az, hogy az eredeti valami magasabb talapzaton állott, s így a felső test az alólról szemlélő előtt valamivel rövidebbnek látszott, mint az a valóságban volt. Pheidias erre előre számítván, az alsó lábszárakat valamivel rövidebbre vette, hogy a szemlélő a helyes arányban lássa a testrészeket. Természetes, hogy ez a művészi fogás nem maradt a feltaláló titka, hanem idővel általánosan ismerték a művészek.

A szobrunkon megállapított nehány milimeternyi eltérés életnagyságú szobornál körülbelül feleannyi centimeternek felel meg. Szobrunk készítője tehát legalább életnagyságú, magasabb talapzatra szánt példa után dolgozott. Ennek méreteit minden kritika nélkül vitte át a kisebbített szoborra. Ha csak fel nem tételezzük, hogy tudatosan tette, mert szobrunk is állhatott kissé magasabban, valami előkelőbb ház

---

[1] Már t. i. a mennyire megállapítható azon a kis képen való utána-méréssel, melyet ez utóbbiról *metszési pontok jelölésével Försternél találunk.* (I. m. 135. lap.) Talán felesleges hangsúlyoznunk, hogy Praxiteles remekének csak gipszmásolata is milyen fontos szolgálatot tenne, ha méréseinket rajta végezhetnők. Lényeges eltérés azonban aligha mutatkoznék akkor is.

[2] Tehát az arány ez: 10·5 : 6·5 = 6·5 : 4; illetőleg 15·7 : 9·7 = 9·7 : 6.

[3] Meisterwerke d. griech. Plastik, Leipzig—Berlin, 1893., 35. lap.

megfelelő helyiségében. Ha nem is remekmű, de — kivált karához képest — szép és jó darab ahhoz, hogy ezt feltételezhessük.

De itt az ideje, hogy az egész testre vonatkozó fejtegetéseinket befejezve, áttérjünk az egyes testrészek ismertetésére. Kezdjük mindjárt a *fejen*. Említettük, hogy kissé jobbra fordított és előre hajtott. Diadéma nélkül széles tojásdad formájú, melyről jellemzésül azt mondhatjuk, hogy *nem* olyan, mint a Kr. e. V-ik századbeli görög szobrokéi.

Hajkezelése kétféle: más a diadéma előtt levő rész, s más az attól hátra esőjé. Emennek kezelésében sok hasonlóságot találunk a knidosi Aphrodite hajkezelésével,[1] bár ítéletünket megnehezíti a szobrunk fején levő diadéma. Mivel ugyanazon a helyen van felillesztve, mint amannál a ténia, világos, hogy azt helyettesíti. De nem ez az egyetlen eltérés. Amott a ténia előtt is hullámos, kétfelé választott és a homlok felett felfogott hosszú hajat látunk, míg szobrunk készítője a diadéma előtt rövid és göndörített hajat ábrázol úgy, hogy valóságos paróka áll előttünk, mint azt a Kr. u. I. század második felében viselték.[2] A konty képzési módja épen úgy közös vonásuk, mint az, a hogyan a haj a fület eltakarja. Ezek után nem volna talán meglepő az sem, ha a két arczot is hasonlónak mondanók. De ezt a hasonlóságot nem könnyű felfedezni már csak azért sem, mert amaz egy ideálizált arcz, ez ellenben nem sokat mutat abból. Igaz, hogy ítéletünket itt is nagyon zavarja a nagy hajkorona és nehéz diadéma, melyek az arczot meglehetősen elnyomják.

A diadéma magassága 1·8—2 cm. lehetett. Ma már nem ép, mert az akantus levelek és virágcsokrok, melyek felső széléből emelkedtek ki, ma már többé-kevésbé megsérültek, vagy tetjesen letörtek. Körülbelül öt ilyen levél és virágcsokor váltakozhatott eredetileg rajta, ma azonban csak egy-egy látható a balkéz felőli részen. Kivált a leveleknél kétségtelenül megállapítható, hogy alól csokorba voltak kötve. A diadéma pántja vésett díszítésekkel ékes. Középen végeivel felfelé fordított félhold alakú díszítés van, két oldalt stilizált akantus-levelek.

Az arcz szabályos tojásidomú; telt, de nem annyira húsos, mint a test többi részei. Mindenesetre a fejdíszek miatt is látszik kisebbnek, s már e miatt is valószínű, hogy azok az eredetinél nem voltak meg. Magas (7 mm.) derült homloka enyhén domború, s a hajkoszorú úgy övezi, mint a IV. szbeli szobroknál láthatjuk. Csak a szemüregek teltebbek valamivel, melyeket a szemöldökek szabályos, nem túlmagas és nem túlalacsony ívben szegélyeznek. Szintén szabályos, nem vékony és nem húsos orra és felső ajaka a telt állal bájos keretet ad a kissé kicsiny, félig nyitott szájnak. Ebben a szájban nyoma sincs annak, hogy monumentális előkép után mintázták volna. Ellenkezőleg a szájszélek túlságos részletezése azt a benyomást teszi, hogy természet után ábrázolták. Az elmondottakkal kapcsolatosan a következő méreteket

---

[1] *Winter*, Fr., Kunstgeschichte in Bildern, 1900. I. köt. 55. táb. 2—3. szám.

[2] V. ö. *Furtwängler*, A., Beschr. d. geschnitt. Steine in Antiquarium. (Kön. Mus. zu Berlin) 1896. XXI. táb. 2334. és 2338. Az Arch. Ért. 1907. évi folyam. 130. s köv. lapokon a *Hekler Antal* dr. közleményével kapcsolatosan is találkozunk hasonló hajviseletű női alakokkal (III. táb. 2., IV. táb. 4. s V. táb. 2.) fájdalom azonban azok után sem igen lehet ítélni.

jegyezhetjük fel. A szájszéltől a szem belső sarkáig 9·5 mm. a távolság, vagyis akkora, mint az orr hossza a szemöldökig s körülbelül egyezik a két szemgolyó hosszúságával. Ugyanez a mérete az alsó és a középarcznak is, — külön-külön. Nem különben megegyezik az orrnak az orrtőig mért s a homloknak az orrtőtől a hajtőig való távolsága, azaz 8—8 mm. A szemüregnek hosszúsága egyenként 6·5 mm. A száj hosszúsága ellenben (6·5 mm.), nem egészen másfélszerese az egyik szemgolyó hosszának, s körülbelül egyezik a homlok magasságával.[1]

Az alább felsorolandó méreteket nem igen szokták megadni, de olyan műnél, melyet más után készültnek tartunk, nem lesz érdektelen felemlítenünk. Így azt, hogy a honalj szélessége 5·4 cm., vagyis mintegy fél czentiméterrel kisebb, mint a far szélessége; női testnél helyes arány. Körülbelül ennyivel több az utóbbinál a vállak szélessége.

Megtettük a szükséges számításokat, s arra a tapasztalatra jutottunk, hogy ezek a méretek sokkal jobban megfelelnek az olyan szobor arányainak, mely 26·2 cm. magasságú, mint a 28 cm.-esnek.[2] Az előbbitől alig térnek el, s ha mi jelentéktelen eltérést találunk, azt nyugodtan tudomásúl vehetjük, mert a lényeget, épen jelentéktelenségük miatt nem érintik. Ellenben nagyobbak volnának a 28 cm.-es magasságot véve alapúl. Ez is nyomós bizonyíték a mellett, hogy szobrunk készítője olyan példa után dolgozott, melyen nem volt diadéma, hanem azt ő adta hozzá.

De marad még tisztázni való kérdésünk.

Többször említettük a test arányainak a knidosi Aphrodite arányaival való egyezését. Más hasonlóságot is találtunk, pl. részben a hajkezelésben. Annál sajnálatosabb, hogy nincs módunkban az összes itt felsorolt méreteket összehasonlítanunk amannak méreteivel. Nem lesz tehát indokolatlan, ha rámutatunk az attól való, szembetűnőbb eltérésekre is. Ilyen elsősorban az, hogy más az állás; ott a test súlya a jobblábra nehezedik, emitt a balra. Mindjárt megemlíthetjük azonban azt is, mint nem lényegtelen egyezést, hogy az *arcz mindkettőnél a test súlyát tartó lábbal ellenkező oldalra fordított.* Igaz az is, hogy a mi szobrunk feje jobban meghajtott, s épen ezért is ajánlottuk a jobb karnak azt a kiegészítését, melyről fentebb szóltunk. Bizonyos továbbá, hogy a mi istennőnk idomai jóval teltebbek, lágyabbak, a mit egyáltalán nem lehet azzal indokolni, hogy szobrunk bronzból készült, amaz pedig márványból. Ez épen az ellenkezőt indokolná. De épen annyira bizonyos az is, hogy a két szobor vonalvezetése, ha nem is azonos, de sok hasonlóságot mutat. Elég talán ennek bizonyítására a test súlyát tartó láb és a csípő vonalára hivatkoznunk. Teljesen azonos a másik láb tartása is mindkét szobornál. Nemcsak oldalt tettek, hanem kissé hátrahuzottak is. Ha tehát a testtartás nem is egyezik, de az alapelvek azonosak.

---

[1] Fájdalom, nincs módunkban ezeket a méreteket összehasonlítani más szobrok megfelelő méreteivel, holott igazi jelentőségük épen az volna. De úgy véltük, hogy a szobor teljes ismertetéséhez ezek is hozzátartoznak. Annál is inkább, mert az egyes részek egymáshoz való aránya, úgy látszik, az a mi rendszerint szokott lenni.

[2] A. *Riegel* i. m. 73. lapján közölt adatok alapján.

Még egy egyező vonásra kell figyelnünk, mely lehet ugyan tökéletesen a véletlen dolga, de épen annyira valószínű, hogy nem az. Említettük, hogy szobrunk karja külön darabból készült, melynek a kartőbe való beillesztési helyénél, annak elfedésére karpereczet mintázott a készítő művész. Nos ezt a karpereczet megtaláljuk a knidosi Aphrodite épen maradt balkarján is, holott a ránk maradt Aphroditeszobrok nagyobb részénel *nem* találjuk.

Csak sajnálnunk lehet, hogy az *Ostiában talált Aphrodite*nak[1] még képe sincs rendelkezésünkre olyan, melynek segítségével mélyrehatóbb összehasonlításokat tehetnénk, holott úgy hisszük az épen nem érdektelen egyezések megállapítására vezetne, jóllehet szembetűnők az eltérések is.

A testtartásban rokonságot mutat a *capitoliumi Aphrodite*.[2] Ennél is a bal lábon nyugszik a test súlya, ugyanaz a jobbláb tartása, s fügefalevél szerepe van a balkéznek. Azonban másfelé fordított a fej és a távolba tekint. De különösen más a haj kezelése, arczkifejezése. Bizonyára — az eredetit látva — más eltéréseket is tapasztalhatnánk s a két szobor közt nehéz volna valami benső rokonságot megállapítanunk.

Ezzel ki is merítettük azt a törekvésünket, hogy analogiát keressünk. A mint kitűnik, ez a különben sem könnyű munka, számunkra többszörösen nehezebb volt, mint ha a megfelelő segédeszközökkel rendelkeznénk. Mégsem végeztünk — legalább úgy hisszük — hiábavaló munkát, mikor szobrunkat ezek daczára is megkíséreltük megismertetni az érdeklődőkkel.

Összegezésül megállapíthatjuk, hogy szobrunk, ha nem is remekmű, de jó alkotás, valószínűleg a Kr. u. I. század második feléből, esetleg a II. század legelejéről. Ennek megállapításában a homlok felett emelkedő hajkorona nyújt támpontot. Ez a hajviselet az, melyet az említett korszak női szobrain és más ábrázolásain látunk, a mint már hivatkoztunk is erre. Erre a korra útal a testrészek teltsége, lágysága.

Az arcz kevésbé telt, s említettük azt is, hogy az ideálizálásnak semmi nyoma rajta. Ennek következtében — bár nem mernők határozottan állítani, — nem tartjuk lehetetlennek, hogy az említett korszaknak valamely híres, vagy hirhedt nőalakjával állunk szemben, a nélkül, hogy további feltevésekbe mernénk bocsátkozni. Az bizonyára nem volna meglepő, ha egyszer a személy kiléte is kiderülne, mert hiszen tudjuk, hogy a korszak legelőkelőbb nőit szokták egyik vagy másik istennő képében ábrázolni.

Ez azonban másodrendű kérdés. Sokkal lényegesebb az, hogy a szobor készítőjének nem önálló konczepcziója. Példa és pedig jó példa állott előtte a mikor dolgozott, ha nem eredetiben, hát másolatban. Valószínűbb, hogy már ez a példa is valamely híres eredetinek az átdolgozása volt. Akárhogy áll a dolog, tény, hogy mesterünk csak a lényegben ragaszkodott példájához. Igy elsősorban megtartotta a test arányait. Bizonyos, hogy a kisebbített méreteket minden további kritika nélkül vitte át a maga szobrára.

---

[1] *Winter*, i. m. I. köt. 77. tábla, 5. kép.
[2] U. o. 4. kép.

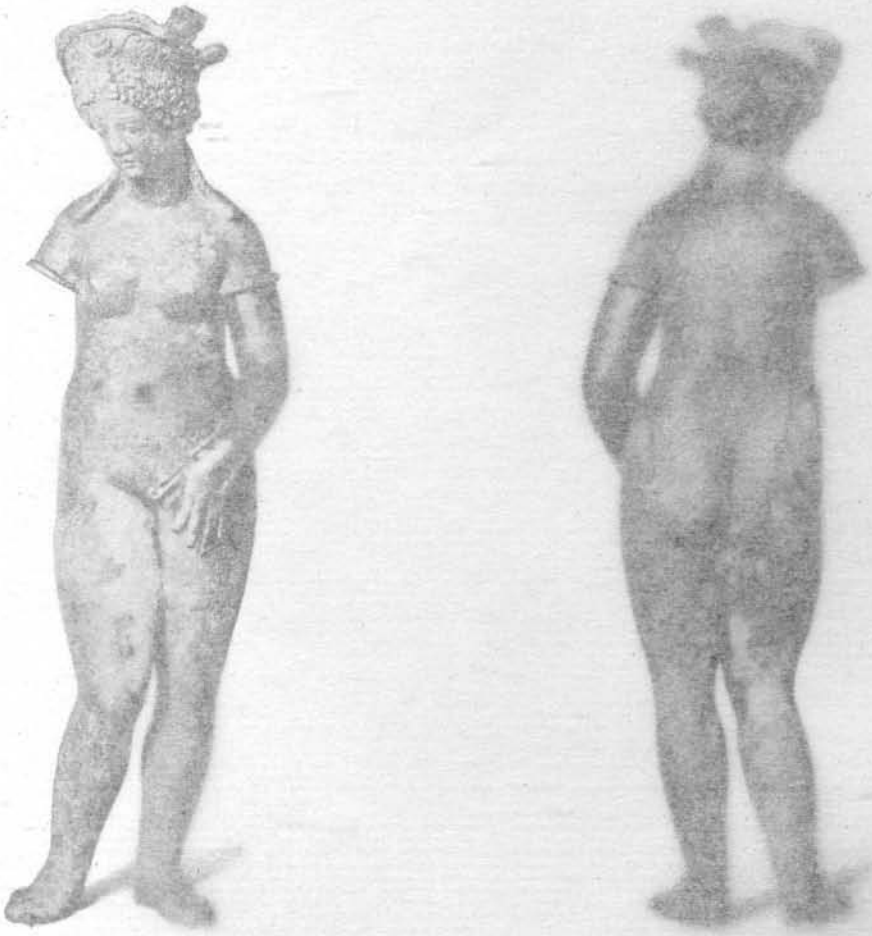

Még egy egyező [illegible] figyelnünk, mely lehet ugyan tökéletesen a véletlen dolga, de [illegible] annyira valószínű, hogy nem az. Említettük, hogy szobrunk [illegible] külön darabból készült, melynek a kartőbe való beillesztése [illegible], annak elfedésére karpereccel mintázott a készítő művész. Nos, ezt a karpereccet megtaláljuk a knidosi Aphrodite épen maradt [illegible] is, holott a ránk maradt Aphroditeszobrok nagyobb részének [illegible] hiányzik.

Csak sajnálnunk lehet, hogy az *Ostiában talált Aphroditének*[1] még képe sincs rendelkezésünkre olyan, melynek segítségével mélyrehatóbb összehasonlításokat tehetnénk, holott így kisszük az épen nem érdektelen egyezések megállapítására vezető [illegible] szembetűnők az eltérések is.

A testtartásban rokonságot mutat a *szentendrei Aphroditével*.[2] Ennél is a bal lábon nyugszik a test súlya, ugyanaz a [illegible] tartása, s függefalevél szerepe van a balkéznek. Azonban másképen fordított a fej és a távolba tekint. De különösen más a [illegible] kezelése. Bizonyára — az eredetit látva — más [illegible] is tapasztalhatnánk s a két szobor közt nehéz volna [illegible] megállapítanunk.

Ezzel ki is merítettük azt a [illegible] analogiát keresnünk. A mint kitűnik, ez a különben [illegible] munka, számunkra többszörösen nehezebb volt, mint ha a megfelelő segédeszközökkel rendelkeznénk. Mégsem végezhettük [illegible] hiábavaló munkát, mikor szobrunkat [illegible] megismertettük megismerni az érdekiődőkkel.

Összegezésül megállapíthatjuk, hogy szobrunk ha nem is remekmű, de jó alkotás, valószínűleg a Kr. u. [illegible] századból, talán a II. század legelejéről. Ennek megállapítása [illegible] a fejet az említett korszak női szobrain [illegible] hajviselet [illegible] mint már hivatkoztunk is erre. Erre a [illegible] test[illegible] nagysága.

Az arcz kevésbé [illegible] azt hiszszük, hogy az idealizálásnak semmi nyoma rajta. Ennek [illegible] — bár nem mernők határozottan állítani, — nem tartjuk [illegible], hogy az említett korszaknak valamely híres, vagy [illegible] művéből állunk szemben, a nélkül, hogy további feltevésekbe [illegible] bocsátkoznánk. Az bizonyára nem volna meglepő, ha egyszer [illegible] is kiderülne, mert hiszen tudjuk, hogy a korszak legelőkelőbb [illegible] szívesen egyik vagy másik istennő képében ábrázolni.

[illegible] azonban másodrendű [illegible]. Sokkal fényesebb az, hogy a szobor [illegible] nem önálló [illegible] képezi. Példa és pedig jó példa állott előtt, a mikor dolgozott, [illegible] eredetiben, [illegible] másolatban. Valószínűbb, hogy már ez a példa [illegible] híres eredetinek az átdolgozása volt. Akárhogy áll a dolog, [illegible], hogy mesterünk csak a fényesben ragaszkodott példájához. Így visszaadta megtartotta a test arányait. Bizonyára [illegible] a kisebbítés [illegible] minden további kritika nélkül vitte [illegible] viszonyára.

---

[1] [illegible] 5. sep.
[2] V. ö. 4. kép.

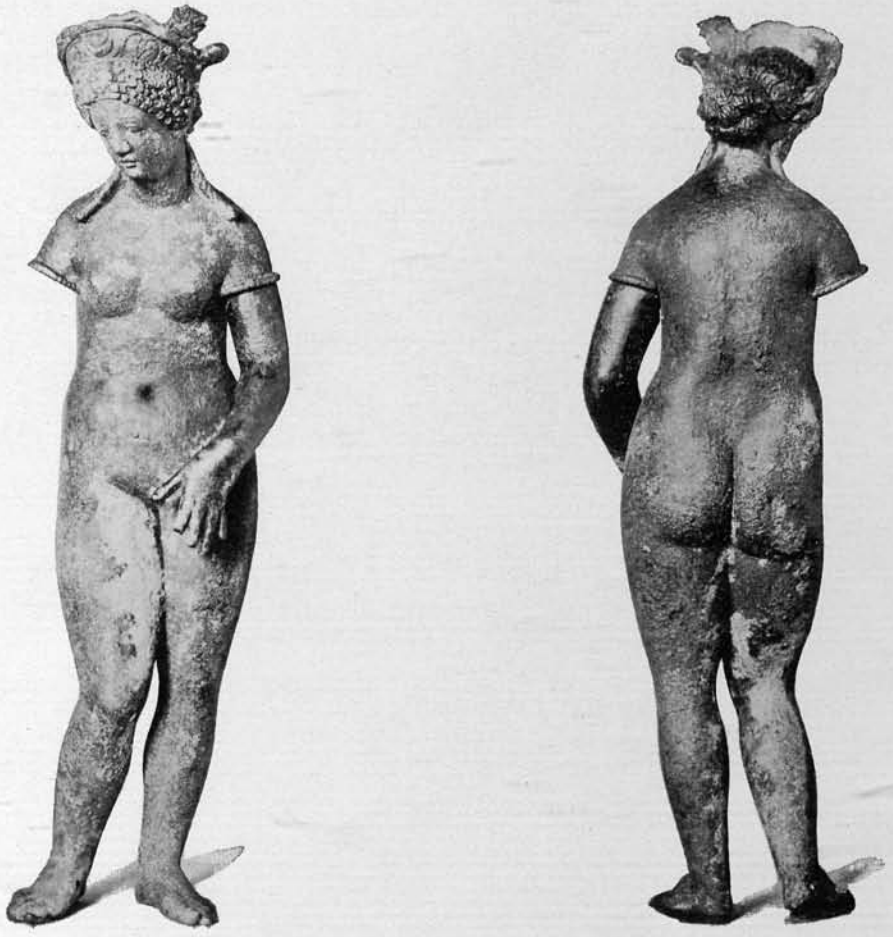

VÉNUS-SZOBOR TORDÁRÓL
AZ E. N. M. RÉGISÉGTÁRÁBAN.

Lehet, hogy változtatott a test tartásán is, de nem lényegesen, ép úgy, mint nem lényeges az sem, hogy a hajkezelésben kétféle módot követ: részben megtartja a példáján látottat, részben kora ízlésének megfelelően átalakítja. De ha nem is lényeges, annál jellemzőbb ez a változtatás azzal együtt, hogy az eredetin volt ténia helyett diadémát alkalmaz.

Ha mi változtatás van tehát, az könnyen megállapítható. Fontosabbak az egyezések. Aligha véletlen dolga, hogy a test arányai annyira egyeznek a knidosi Aphrodite arányaival. Nem változtat ezen az sem, ha esetleg az arczkifejezésre, hajkezelésre vonatkozó megjegyzéseink túlságosan szubjektivusoknak bizonyúlnának is. A mi utóvégre nem épen lehetetlen. A mérték azonban nem csal, s ha egyéb állításaink csak részben is megállanak, — azt kell hinnünk, hogy szobrunk készítője előtt Praxiteles valamelyik Aphroditeje állott példaként. Az persze más kérdés, melyet ma nem is tudunk kétségtelenül eldönteni, hogy vajjon ez a példa eredeti volt-e, avagy már többszörösen átdolgozott. Valószínűbb az utóbbi. Szobrunk testének teltsége, húsos lágysága szól emellett. Mert ez már nem a Praxiteles jellemzője, hanem a császárkori római szobrászaté.

Befejezésül még csak a *szobor készítési módjáról* kell megemlékeznünk. Erről biztosan ítélhetünk. A ballábon u. i. közvetlenül a boka felett megfúrták a szobrot. Valószínüleg a találó volt kíváncsi arra, hogy vajjon nemes fémből készült-e? A fúrásnak ezen a helyén, mikor gyűjteményünkbe került, *még ki hullott belőle* egy kevés téglapor és homok: az egykori modell maradványa. Tehát *a çire perdü* módszerrel készült.

Dr. Buday Árpád.

A Vénus-szobor feje.